

dómba. Nos, e második könyve — akárcsak pár éve az első —, megint azt mutatja, hogy Mihályban az anyai örökség a gazdagabb. Szelíd, csendes természet ő, kinek legtermészetesebb megnyilatkozási formája a dal. Jelen gyűjteményében is a legszebb darabok (pl. a *Novemberi virágének*) ebből a nemből valók. Dacos, emeltebb hangú költeményei erősen hajlanak a túlzásra, a legénykedésre és — mint az már mai nap szinte kötelezőnek látszik — némi pogánykodásra. „Késői hun regös“-nek hirdeti magát, de mi ilyenkor inkább csak arra gondolunk, mennyire elszaporodnak az elkésett hun énekmondók! Mihály László igazi erdélyi lelkét sem az ilyen hun-székely vonatkozások erőltetésében látjuk, vagy pedig ifjonti izommutogatásaiban, hanem abban a kedves, gyermeki elágyulásában, mely a tabáni tavasz láttára a Hargitát juttatja eszébe; meg nyelvének helyvel-közzel kiütököz erdélyi zamatában („pilánkol“, mondja egy helyütt, másutt meg, hogy a végzet „begyömöszöl széles surcába minket“).

Első könyvéhez mérten a haladást főleg konstruáló-képességének erősödése mutatja. Mintha szemlélatomást fejlődőnek érzéke a verslényc, a lírai egység iránt. *A táltos ló gazdája* s a *Vitorlás kalózhajón* című verse e tekintetben biztató ígért.

Rédey Tivadar.

E. R. Curtius: Az új Franciaország irodalmi úttörői. (Ember és Természet 10.) Fordították: Szerb Antal és Kecskeméti György.

Jó gondolat volt Curtiusnak ezt a tanulmánykötetét magyarra fordíttatni. Őt olyan íróhoz nyújt bevezetést, kik közül legalább négynek vezető vagy képviselő szerep jutott az újabb francia irodalomban.

A zsidó-német Curtius legelőbb Brunetiére ellen írt kis művével tűnt fel; ebben azt a paradoxont bizonyította, hogy Brunetiérenak, a nagy francia kritikusnak nem volt esztétikai érzéke és műveltsége. Persze a helyett, hogy azt állapította volna meg, hogy miért tehetett Brunetiére kritikai munkássága mégis oly hatásra és hírnévre szert, a modern esztéta műveltségével ropantotta össze az egészen más idealoknak hódoló professzort. Curtiusban azóta a történelemellenes hajla-

mok még jobban erősödtek; Balzac-kötetében egyenesen tagadja, hogy történeti módszerekkel eljuthatunk a nagy zseni ismeretéhez; az előtünk fekvő kötetben hasonló kijelentést tesz Claudelről elmélkedve: „Az, amit ilyen befolyás-szimatolás révén megmagyarázhatunk, Claudelnél csekélyebb terjedelmű marad, mint csaknem minden modern költőnél s mi nem vagyunk hajlandók szétbontogatni azt, ami e varázslatos alkotásban arkanycsal harsonajaként döng szívünkön, hogy aztán ne maradjon kezünkben egyéb, mint az irodalomtörténeti zsbárúsbolt össze-visszahányt gyártmányai“.

Egy essai terjedelmén belül ez nem is igen volna lehetséges. És amit történeti szempontokból idézni lehet egy ilyen kis keretben, azt meg is teszi Curtius. A fejlődési fázisokra ő is rámutat, ha csak teheti. Viszont mint a modern esztétikusok nagy átlaga, dilettáns, mindent megért és mindent interpretál: az ízig-vérig katolikus Claudel éppoly bámulattal, mint a lelkében pogány Suarést. És talán éppen ezért kitűnő kalauz.

Az az öt író, kit bemutat, már nem annyira a ma, mint a tegnapi írója. Anatole France, Paul Bourget, Maurice Barrès a tegnapelőtti írói, akiket korunktól már egy generáció választ el: André Gide, Romain Rolland, Paul Claudel, André Suarés úttörők. Péguy-t, Romain Rolland-t és Suarés-t a csoport öntudata is összekötötte, együtt dolgoztak a Tharaud testvérekkel együtt a *Cahiers de la Quinzaine*-be, különböző politikai és irodalmi célokkal és eszközökkel, de az igazság, mondjuk a *jóhiszeműség* közös alapzatán.

Az öt író közül *Romain Rolland* a legismertebb a magyar publikum előtt. De tegeük hozzá, csak azóta, hogy háborúellenes pacifizmusa miatt a német és utána a bécsi sajtó vállára kapta. Valójában pedig a *Jean Cristophe* első kötete 1904-ben, az utolsó 1912-ben jelent meg. De hát a magyar irodalmi életnek úgy látszik, ez a törvénye: mindaddig nem jut be külföldi író, míg a bécsi-berlini snobizmus rá nem ragasztja a vámbélyeget.

Curtius sajtóságos módon a „protestáns zenei bensőséges személyiség-kultúra“ körében keresi Romain

Rolland szellemtörténeti helyét. Ez a szellemes állítása, melyet sajnos, csak a lenézett irodalomtörténeti okfejtés igazolna, csak annyiban fogadható el egyelőre, hogy Romain Rolland is a századvégi individualizmusban gyökerezik, mely pl. André Gidenél a nyugtalan életkiélésre, Suarèsnél meg a dionysosi életvágyra vezetett. Csakhogy Romain Rolland-ban az etikai világnézet sohasem került az esztétikai alá, mint amazoknál és talán így magyarázható az a fordulata is, midőn a világháború szörnyűségeitől felháborodva, megírja *Clerambault*-t, ezt a minden irodalmi érték híján való politikai pamflet-et, mely a nemzeti érzés kiirtására készült. De ez a fordulat, bármily nagy szeretetből fakadt is, nem volt szerencsés irodalmi pályájára nézve: Romain Rolland mindenkor a *Jean-Christophe* szerzője marad és nem a *Liluli*-é vagy a *Clerambault*-é. Ezekben a munkáiban őszinte, de nem szép; következetes, de nem mély. A tolsztojánus szeretetevangélium gyermeke, mely elkülöníti őt hazájától az önkéntes számkivetésben. De vajjon miért hallgat Curtius *Clerambault*-ról?

Paul Claudel nevét és műveit is kezdik már ismerni nálunk. Az ő mélysége és abszolút idealizmusa megécföl minden elhamarkodott véleményyt a franciák felületes racionalizmusáról és analitikus irodalmáról. Claudel nem analízis, Claudel szintézis; ő benne minden a katolikus világnézet hatalmas, szilárd alapjain nyugszik; ellene mond korának is, mely Bergson filozófiájának megfelelően a dinamizmus, a mozgás és az alkotó fejlődés eszméjét valósítja meg az irodalomban. Curtius csak Claudel drámáit elemzi; futólag emlékezik meg néhány más művéről; ebben a kiválasztásban is az esztéta nyilatkozik meg, mely jobban gyönyörködik az irodalmibb műfajban, mint a széles szerkesztésű és tisztára vallásos lírai kötetekben. A drámák szimbolikus értelmezésében igen szerencsés, de viszont a claudeli dráma értelmezésénél nem értett volna kissé feladni az irodalomtörténet iránti megvetést és rámutatni legalább egy mellékmondatban Claudel Aischylos-fordításaira és tanulmányaira, melyekből sok mindent magyarázhatunk. Claudel a szofista

retorikából eredő francia drámát tudatosan vezette vissza a vallásos, mitikus, őseredetű aischylosi műfajhoz. Különböztet Curtius igen értékes keresztmetszetet rajzol Claudel világnézetéről és jó bevezetést nyújt ehhez a nehéz íróhoz, aki egyúttal a franciák jelenleg legnagyobb, mert legmélyebb és legáltalánosabb érdekű írója. Vajjon mikor kapjuk legalább drámáinak teljes magyar fordítását, ha már előadásra, úgy látszik, nem kerülhet a nagyszerű *Echange* és a gyönyörű, misztikus *Annonce faite à Marie*?

Legkevésbé ismeretes Magyarországon Suarès neve. Ez az örökké egyensúlyozatlan, az élet feszültségét, a dinamizmust világnézeté sűrítő szépíró talán nem is oly nagystílusú és hatású, hogy az elsők között foglaljon helyet. Van benne valami D'Annunzio nietzschei amoralitásából, erotikus lendületéből, állandóan feszült pátoszából, mellyel az életet igyekszik megragadni. „A renaissance heroikus dühöngését a jelen aesthetismusával hajlítja össze Suarès, hogy velük koronázza meg Élet-ethikáját”. (Curtius.) Nem regényíró, hanem úgynevezett essay-eket ír; önvallomásokot, kritikákat, tanulmányokat, lírai prózát. Mindig önmagát hajszoja. „Kell, hogy egész életemet bánjam, vagy hogy semmit se bánjak” — mondja Suarès egy helyen — és Curtius helyesen hozzát teszi: „Suarést mindig ez az alternatíva fenyegeti, mely kérdésessé teszi egész létezését.” Ezért hat olvasása is, mint valami állandó küzdelem, a hiú erőlködések és a tomboló kitörések szüntelen váltakozó sora. Etikai nihilizmusa és nietzschei heroizmusa vezette ide.

Péguy is inkább a francia irodalmi életé, mint Európáé. A dreyfusizmustól a reakciós katolicizmusig hosszú utat járt meg, mely a lövésárokból végződött. Ott halt meg az új idealista irodalom egyik szellemi vezére, kinek a *Cahiers de la Quinzaine*-je ugyanazt jelentette a Dreyfus-pör utáni Franciaországnak, mint ma a *Nouvelle Revue Française*. Csakhogy a *Cahiers* még inkább a szellemi elité volt, mint az üzletileg fényesen beütő NRF. Péguy-t eszmei harca és stílusa jellemzik. Harcolt a francia szellem racionalista merevítői ellen, radikális-szocialista-ideológia, iskola és a

racionalista történeti módszerrel dolgozó tudomány ellen (Lanson iskolája). Az ő világnézete is a katolikus vallásban gyökerezik, miután Jaurès-tól korán elvált és a nemzeti igazságnak épp oly kitartó, szívós harcosa lett, mint amilyen lelkes dreyfusard volt. Péguy mint író tudatosan primitív, tehát raffinált paraszt. Stílusa talán a leghívebben fejezi ki irodalmi téren a bergsonizmust, mert kerüli a kész, merev formulákat és gondolata állandóan alakul még pedig a papíron, előttünk szüntelen gazdagodva. Péguy műveit lehetetlen volna magyarra fordítani, de a franciák számára is csak antológia-formájában élvezhető, talán az egy *Mystère de la Charité* de Jeanne d'Arc misztikus dialogját leszámítva.

André Gide az igazi úttörő, az összekötő kapocs a tegnapelőtt és a ma között. Ennek a rendkívül raffinált és mély írónak belső fejlődését szemléletesen mutatja be *Curtius* regényről-regényre haladva. *Gide* minden regénye új állomás ennek a folyamatos alakulásnak során. Ő is az önanalizisből indult ki, mint *Barrès*, kitépte magát egy ironikus gesztussal és belevetette magát az életbe. Azóta is az életet fedezi fel, előbb hedonisztikus, amorális formájában, majd látva, hogy ez újabb nihilbe vezet, az erkölcsi törvény és még újabban a tiszta aktivitás lehetőségét kutatva, szüntelen elégedetlenül előbbi formájával. A nyugtalan, etikailag, sőt esztétikailag is hánykolódó, túlművelt kor gyermeke *André Gide*, ki jelenleg is a francia irodalom legáltalánosabban művelt írója, kit azonban e néhány mondatban, sőt még egy *curtiusi* essai keretében sem lehet még csak megközelítőleg sem megérteni.

Egy rövid fejezet keretében *Curtius* megrajzolja a francia kultúra képét is, az általa választott idealista írók ítélete szerint. Tudjuk, hogy ez a kép eltér a sablónostól és a látzat-Franciaország mögött egy rejtve, ideálokért dolgozó Franciaországot mutat be (V. ö. pl. *Romain Rolland* *Jean Cristophe*-jének második számú képét). *Curtius*-tól azonban szívesebben vettük volna, ha ítélkezett volna és nem elégszik meg az önvallomásokkal, melyek kétségkívül becsesek, de nem lehetnek döntők a kívül álló, ez esetben német ember ítéletében.

A fordítás jól folyó, élvezhető; van a könyvben néhány elég szépen sikerült versfordítás is (*Claudel szonettjei*). Ellenben kellemetlenül hat a sok sajtóhiba, különösen a francia szavakban: *Education sentimentale* (8), *La Triomphe* (15), *réveile* (19), *Les jeunes geus* (22), *réligion, réligieux* (88), *Chamaille-val* (92), *Le roi boitz* (95), *Bonhomme* (95), *Conaissance* (111), *Tonquèdec* (115), *Huysmannál* (115), *Vercors-szal* (133), *Suaèrs* (143), *Suarés* (149), *doctrinair* (157), *duré réelle* (179). Még kellemetlenebbek az itt-ott előforduló francia szavak, vagy szövegek téves magyarázatai: *Le goût de l'action* = A eselekvés íze (e. h. eselekvési hajlam); *Aux écoutes de la France qui vient* = Hallgatván Franciaországot, mely jönni fog (barbár fordítás e. h. A jövőendő Franciaország nyomában); *Je tiens ce livre de débutant*... stb. az értelmezésből elmaradt a kezdő ember, Ez a könyv... (36); *l'humanité n'est pas simple, il faut en prendre son parti* = Az emberiség nem egyszerű, részt kell benne venni! (leitterjakab e. h. ebbe bele kell törődni!); Van egy életkor, ahol... (Barbár gallicizmus 86); *Svejc* többször (germanizmus); *L'esprit, mais c'est le bon Dieu* = A szellem, hát ez a Jóisten (e. h. hisz az a Jóisten, 94); *Maitre-Dieu* = Isten-Mester (e. h. Atyaúr-isten, 97); *Le jour et par la nuit la lampe d'or m'étonne* = Idegen már a nap s az arany éji lámpa (e. h. Idegen már nappal s éjjel az aranylámpa, 104); *Jeune fille Violaine* = V. ifjúleány (e. h. *Violaine*, szép leány, mert *jeune fille* csak leányt jelent, 128); egyetemi kormányzat (e. h. iskolai kormányzat, mert *universitaire* ezt jelenti, 170); intellektueljeink, inkább intelligenciánk (179); stb.

Ami a fordítóknak azt a megjegyzését illeti (197), hogy mint Németországban, úgy Magyarországon sincs az embereknek egységes és helyes képe Franciaországról, erre azt az általános megfigyelésünket közölhetjük, hogy általában nincs olyan ország, ahol egy másikról kielégítő és igaz fogalmuk volna az embereknek. Az angolok épp úgy panaszkodnak a franciákra, hogy nem ismerik őket, mint a németek. Itt legfeljebb plus—minusról lehet szó; az ismeretlenségben és félreismertetésben különben mi magyarok foglaljuk el

az első helyet az európai országok között. Talán nem is a külföld hibájából... *Eckhardt Sándor.*

V. Buzáth Anna: Óceán. (A Gárdonyi-Társaság kiadása, Eger.) Az irodalmi decentralizáció üdvös megvalósításának egyik fontos feltevése, hogy a vidéki írók is kiadót találjanak. Mert kinyomatni eddig is tudta a könyvét a vállalkozó szellemű vidéki író valami névtelen nyomdavállalatnál, ám a könyvét forgalombahozó és propagáló kiadó neve helyett bizony legtöbbször ez a mondat szerénykedett a címlapon: Kaptható a szerzőnél...

Ezen a kétségtelenül bajos állapoton akarnak segíteni az újabban alakult vidéki könyvkiadóvállalatok és irodalmi társaságok, melyek közt előkelő helyet foglal el az egri Gárdonyi-Társaság. Legújabban egy költeményes kötet jelent meg a kiadásában: V. Buzáth Anna „Óceán” címen összegyűjtött versei.

Egy vívódó, önmagát és az élet értelmét kereső asszonyi lélek sötét hangolását kifejeződései ezek a versek. Valami sóvár életrevágás, de viszontatoppanás a „vágypalota” előtt, — ebből az alaphangulatból születik meg legtöbb költeménye és — tegyük hozzá — a belőlük kiesendülő diszharmónia is.

Ez a diszharmónia helyenkint oly erős, — mondhatnám — szenvedélyes, hogy néha logikai ellenmondást is eredményez. Így például egyik költeményéből megtudjuk, hogy „elég a csókból”, néhány lappal hátrább azonban ellenkező vallomással találkozunk: szemét „a szerelem tüze még

nem gyújtotta lángra”. Ha a költészetben — divatos és némiképen helyénvaló szövegek szerint — nem is szabad logikát keresnünk, ilyen feltűnő ténybeli következetlenségnek még sem szabadna előfordulnia! A kötet utolsó ciklusa ezt a címet viseli homlokán: „Új ösvényen”. A költő azonban adós marad a pozitív válasszal: mi ez az új ösvény?! Csak nem a kétely, a rémület, a zokogás és a diszharmónia?!

A költő mintája, mint bevezető költeményében is kifejezi: Ady. Költeményeinek tekintélyes részére valóban uralkodó befolyással van Ady formában, témában egyaránt, némely költeményében szinte a belső és külső forma szakaszszerinti megegyezésgig (Szeretők útja: Héja nász az udvaron).

Forma szempontjából dicséretet érdemel gondossága és választékos nyelvezete. Erősebb önkritika, élményi elmélyülés, egyénibb témák csak javára válnának fejlődésének.

Egy megjegyzést még a kötet témáihoz.

A líra örökké líra marad: én — kifejezés. Mégis: vannak, főként a mai magyar korban vannak kollektív témák, melyek a legegényibb költői ént is dalra ihlethetik. Csodálom, hogy a Gárdonyi-Társaság költőtagját költeményeinek egyetlen sorában sem ihleti meg a legélményibb kollektívumnak: a magyarságnak vagy legalább a magyar nőnek sorsa — hányódása. Ezt gondolnók mi az „Új ösvény”-nek.

A kötethez Babits Mihály írt előszót. *Szarka Géza.*